

Egy idézet októberre:

"A beköltözött örmény családok száma a háromezret alig haladja meg. Ha én meg nem írom e szükséges munkát, az utónemzedék merem állítani - alig ha megírhatja; mert nem lesz abban a kedvező helyzetben."

(Szongott Kristóf "A magyarhoni örmény családok genealógiája" Szamosújvár, 1897 – 9. oldal)

Dr. Gajzágó Aladár

Az Unió születése (folytatás előző számunkból)

"Erdély mindazon törvényei, melyek az erdélyi területen és a korábban úgynevezett magyarországi részekben a bevett vallásfelekezetek, egyházak és egyházi hatóságok vallásgyakorlati s önkormányzati szabadságát, jogegyenlőségét, egymás közti viszonyait, s illetőleg hatáskörét biztosítják, nemcsak sértetlenül fenntartatnak, hanem egyszersmind a görög és örménykatolikus, és a keleti-görög szertartású egyházakra is kiterjesztetnek."

Érdekes hozzászólása volt Hosszú József, mócsi (Kolozs megye) választókerületi, Deák-párti képviselőnek, aki azzal kezdte beszédét, hogy ugyan mind Macelláriu, mind Rannicher képviselők az unió törvényességét és szükségszerűségét elismerik, ennek ellenére sem a benyújtott macelláriui határozati javaslatot, sem Rannicher indítványát nem támogatja. Az elsőt azért nem, mert Erdélyben gyűlés nem hívható össze, ami eredményre vezetne s ez nem lenne más, mint az 1865. évi kolozsvári országgyűlés folytatása. Újabban ugyanis három vélemény létezik. Vannak uniót szívből pártolók, vannak uniót ellenzők s léteznek, akik feltételes uniót kívánnak. A másodikat azért nem, mert a kérdés, amit a minisztériumnak figyelembe kellene vennie, hogy olyan törvényjavaslatot terjesszen be, mellyel mindannyiunk meg lenne elégedve. Érdekes példákat is hozott fel. Pl. „Mit kívántak a szászok 1848- és 1865-ben, mit kívántam én?” A szászok kívánták, hogy maradjon minden úgy, mint volt 700 év óta, azaz maradjon meg a régi privilégium. Mit kívántam én? „Miként fogja a minisztérium e két ellentétes követelést kielégíteni? Képes-e olyan törvényjavaslatot előterjeszteni, mely a privilégiumokat is fenntartja, és a jogegyenlőséget se bántsa. Én hiszem, hogy nem. (Helyeslés.)”

Hosszú képviselő salamoni döntést hozott: általánosságban elfogadta a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatot, de a részletes vitában kifejtéi kételyeit.

Éles vitát hallhattak az ülésen résztvevők *Borlea Zsigmond* ügyvéd, nagyhalmágyi (Zaránd megye) választókerületi, parlamenten kívüli radikális pártállású képviselő és *Gajzágó Salamon* levezető elnök között. Borlea hivatkozott a délelőtti ülés szomorú eseményeire és annak a véleményének adott hangot, hogy a házban fel vannak izgatva a kedélyek s ellenszenv uralkodik. Ezt a felkiáltások tagadták. Hivatkozott Bortea az általuk szerkesztett és beadott határozati javaslat indoklásában *Macelláriut* megzavarták beszédében, aki kénytelen volt végül a szótól elállni. *Tiszkú Ábrahám*ról ismert, hogy nem tud magyarul, ezért a beszédeit olvassa. Most, amikor jegyzékeit tekintette, közbekiáltások hangzottak el, hogy az elnök utasítsa rendre és figyelmeztesse a házszabályhoz, ami szerint nem olvasni, hanem

beszélni kell. Így helyeslés mellett elállt a szótól és a termet elhagyta. Ezekre való tekintettel Borlea bejelentette, hogy a törvényjavaslat általános és részletes tárgyalásában nem vesz részt. Végül hozzátette, hogy a kolozsvári országgyűlésen az 1848. I. törvény az uniós törvény „éppen ily körülmények, pressziók mellett s felizgatott keblekkel hozatott”.

Tisza László képviselő hozzászólása igen pozitív volt és jó szolgálatot tett: „Én, bízva a t. ház lelkesedésében, bízva abban, hogy a frigy, mely régebben megkötetett, ma részletes alkalmazására nézve is törvénybe iktattatik, erősen bízom abban is, hogy e szent frigyét soha többé a fergeteg sem ingathatja meg.” Jó szolgálatot tett, mert felvilágosította a kételkedőket, a vakmerő híresztelőket, hogy az erdélyi országgyűlés uniós törvényét nem szentesítették. *Tisza László* így tájékoztató: “Ugyanis Ófelsége, Ferdinánd 1848. Július 12-től az erdélyi országgyűlést felosztó leiratában szóról szóra ez mondatik: Az általunk kegyelmesen helybenhagyott törvénycikkeket szokott modorban legfelső aláírásunkkal már szentesítettük.” A bécsi császári levéltárban egy ilyen hiteles eredeti példány máig is látható. Beszéde többi részében megjegyzéseket fűzött *Rannicher* képviselő állításaihoz.

Petkó Lázár (ügyvéd, vajdahunyadi választókerületi, parlamenten kívüli radikális párti) képviselő feltette a kérdést, hogy olvashat-e, különben el kell álljon a szótól. Végül is olvashatta hozzászólását, miután *Bónis Sámuel* képviselő hozzászólott, hogy a szabályok ugyan tiltják az olvasást, de ha valaki menti magát, hogy nyelvünket nem érti tökéletesen, el lehet a szabálytól tekinteni. *Petkó Lázár* élt is vele. Véleménye szerint az uniót ráerőszakolták a népre, így nem verhet gyökeret. Pártfogásába vette *Macelláriut* és kijelentette, hogy nem járul hozzá a törvényjavaslat elfogadásához, mert az homlokegyenest ellenkezik a román nemzet jogos igényeivel.

Zeyk Károly lemondott szólási jogáról és kérte, hogy hasonlóan tegyenek, akik szívükön hordják a törvényjavaslat részletes tárgyalását, hogy minél hamarabb törvénnyé válhasson.

Petkó képviselőhöz hasonlóan nem fogadta el a törvényjavaslatot *Bohathi Sándor* román ügyvéd, Doboka, Radna (Naszód) választókerületi Deák-párti képviselő, aki jelen volt az 1848. I. törvénycikk megszavazásánál, de nem akarja, hogy ez a törvény éppen olyan fájdalmakat okozzon, mint az említett. „Én ezen törvényjavaslatot nem tartom minősítve arra, hogy alapján elérjék az úttalan forrón óhajtott cél, hogy az egyesülés a szívekben s az érdekekben legyen, nem csak a törvényben.” Rátért: *Balázsfalván* nem az unió ellen voltak, hanem azt kérték, hogy először a román nemzet egyenjogúsága mondassék ki.

Az ülésen ismét felszólalt a belügyminiszter, aki elnéző volt az olvasással szemben, még akkor is, ha türelmünket próbára akarná tenni. Beszédében jelezte, hogy az ország erősen kívánja az unió részletes szabályozásának pozitív befejezését. Ezért a törvényjavaslat előterjesztésének bővebb indoklását fölöslegesnek tartja. Majd hangsúlyozta, hogy miután a javaslat törvénnyé válik, Erdély sajtósági viszonyai miatt még hosszú időnek kell eltelnie, hogy az unió tökéletesen és véglegesen befejeződjék. Végül felkérte a képviselőházat, hogy a törvényjavaslatot részletes tárgyalás alapjául fogadják el, annak az indítványnak a mellőzésével, amely a tárgyalás elhalasztását célozza. Felhívta a hozzászólókat, hogy minden fölösleges szót mellőzzenek, amely nem tartozik szorosan a tárgyhoz.

A belügyminiszteri hozzászólást *Binder Mihály* tanácsos Deák-párti, újgyházi képviselő kissé kihívó hangú megnyilvánulása követte. Úgy állította be, hogy neki nem szólt a belügyminiszteri felszólítás, mert ő nem kívánja, hogy létrejöjjön a törvény. Szavai csupa elmarasztalást tartalmaztak, előhozta, hogy Deák Ferenc indítványa alapján 1866 tavaszán, amikor az erélyi képviselők a házba kerültek, bizottságot küldtek ki az uniós törvényjavaslat részére adatgyűjtésre. Ezt Erdély lakossága is örömmel vette. „Sajnálattal kell azonban

mondanom, hogy azon bizottság nem csinált semmit, és pedig egy egész és háromnegyed éven át, még oly időben sem, amikor a t. ház nem igen volt elfoglalva...” „De azt szeretném tudni, hogy létezik-e legalább egy ülésének jegyzőkönyve? S miért nem csinált semmit a bizottság? Miért nem tartott üléseket? Miért nem tanácskozott?” (A képviselőházban e megállapításokat sajnos nem lehet cáfolni, miután nem állnak rendelkezésre források, de valóban elgondolkodtató az esetleges vádszerző.) Majd visszaemlékezett 1867 decemberére, amikor *Deák Ferenc* felszólalására léptek az unió kérdésében, miután a kormány úgy nyilatkozott, hogy a nemzetiségi egyenjogúságról szóló törvény elkészítését is az említett bizottságra bízta, de az unió törvényt maga akarja elkészíteni. A kormány azonban ugyan el lehetett foglalva és a kérdés sem volt részére égető. Erdély az országgyűlésben képviselve volt, a központi kormány alatt állt és még egy királyi biztossal is el volt látva. Binder Mihály Rannicher indítványát pártolta.

Binder felszólalását *Wlád Alajos* román ügyvéd, nagyzorlenci (Krassó-Szörény megye) választókerületi, radikális, majd Deák-párti képviselő hozzászólása követte, aki szintén aláírta a Macelláriu-féle határozati javaslatot. Hozzátette, az abban foglalt indokok nem az övéi. Az ő kiindulási alapja a törvényesség. Elfogadta a két unió törvényt, amelyek ugyan az egyesülést kimondták, de nem szabályozták és nem tartották be illetékesség vonatkozásában a törvény világos rendelkezéseit. Emlékeztetett az 1866. február 19-i XXVI. országos ülésre, amelyen kinevették, amikor azt mondta: „egyike vagyok azon kevés intelligens románoknak, kik az uniót pótolják.” Ma is az unió barátja vagyok, mert az magyarnak és románnak is érdekében áll. Szólt a két erdélyi országgyűlésről, az 1863-as szebeniről, valamint az 1864-es kolozsváriról és feltette a kérdést: miért ne lehetne harmadik is?, amit az azóta megkoronázott fejedelem hívna össze. Majd hitet tett a Macelláriu javaslat második részében foglaltakra, nevezetesen arra, hogy a felelős kormányt utasítsák, hogy az 1848. VII. törvény értelmében Erdélyen újabb országgyűlést hívjon össze az unió kérdések érdekében, amit az utána következő közös országgyűlésen megvitatnának.

Ezt *Berzenczey László* marosi választókerületi, balközéppárti képviselő felszólalása követte, aki a központi bizottság munkálatát teljes terjedelemben üdvözölte és pártolta. Beszédéből érdemes kiemelni a következőket: „... azt hiszem, a történelem bizonyossága szerint a románok politikai nemzeti életének első jelszava volt az unió, az unió Magyarországgal, azóta kezdik szabadságukat kapni, mióta szó van az unióról (helyeslés). Az unió Magyarországgal adta meg legelőször a románok nemzeti önállóságát (helyeslés). Unióval biztosítatik nemzeti életük, és bizonyára az unióban lesz meg jövőjüknek és nemzeti kifejlődésüknek fő alapja (élénk helyeslés).” *Berzenczey László* bírálta Macelláriu képviselő elképzelését, aki ugyan akarja az uniót, csak hogy szerinte Erdélynek és Magyarországnak is külön országgyűlése legyen. „Hát ez nem szeparatizmus?”

Babes Vincze szászai (Krassó-Szörény megye) választókerületi, parlamenten kívüli radikális párti képviselő menti a beadott határozati javaslatukat, amely nem tagadja meg az uniót, sőt elismeri annak szükségességét, de felszólítja a t. házat, méltóztatnék figyelemmel lenni a nép, az erdélyi nép, a román nemzet szavára is. Majd így folytatta: „az erdélyi nép, legalább az erdélyi román nemzet, soha megelégedve nem volt, nem lehet az unióval, vagy legalább az unió kimondása és annak keresztülvitelének módozataival. Ezt tagadni nem lehet, és ez iránt van panasz és kifogás.” „... hasznosabb lenne úgy Erdélyre, mint Magyarországra nézve, úgy a magyar, mint a román nemzetre nézve, ha az unió egyformán jönne létre, mint létrejött az Magyarország és Horvátország közt; igaz, az unió és nem fúzió volna, de benne mindenesetre áldás volna.” Végül a határozati javaslatokat ajánlotta!

Trauschenfels Emil brassói választókerületi, parlamenten kívüli mérsékelt nemzeti párti képviselő első szavaiban azt fejtette ki, hogy a törvényjavaslatból törvény legyen. Hangoztatta, hogy nem a magyar fajhoz tartozik, ő szász. Kifejtette, hogy a szász nemzet

őszinte örömmel fogadja a törvényjavaslatot, amely a két országot végleg összeköti. Az utolsó erdélyi képviselő, *Puskárin János* lovag, Deák-párti, lisszai (Fogaras megye) választókerületi, tanácsos foglalkozású, példákat mondott Magyarország és az ausztriai birodalom tartományai között, a Horvátországgal történt egyezkedésre; miért ne lehetne ez az unió is sikeres? „Óhajtottam volna tehát, hogy ha az erdélyi unió szabályozásának részleteit hasonló kiegyezkedési úton lehetett volna elintézni.”

Végül *Csengery Imre* előadó élt a zárszó jogával. Csak egy példát hozott fel. „Azt, hogy a nap fénylik és világít, tagadni nem lehet. És mégis van az emberiségnek két osztálya, amely ezt nem látja, az egyik a vak, kinek tehát érzéke hiányzik; a másik az, aki behunyja szemét, és így önként nem akar látni (helyeslés). Haszontalan munka volna, ha bármelyiket e két osztály közül oda akarnák vinni, hogy lásson és megvilágosodjék.” Végül ezzel zárta hozzászólását: „Erdélyek és Magyarországnak régen együtt vert a szíve, mielőtt a test eggyé vált volna is (Igaz!). Bennünket, Erdélyt és Magyarországot, egyesít a rokonszármazás és rokonvér; egyesít a közös érdek és cél; egyesít a közös barát és ellenség; egyesít a közös múlt és közös jövő. Ezen ellen, és így Isten és a természet rendelkezései ellen, embernek küzdése hasztalan (élénk helyeslés).”

Gajzágó Salamon elnök kérte azokat a képviselőket, akik a központi bizottság által előterjesztett törvényjavaslatot, amely Magyarország és Erdély egyesítésének részleteit szabályozza, általánosságban elfogadják, méltóztassanak felállni (megtörténik). A ház a törvényjavaslatot a részletes tanácskozás alapjául elfogadta. Ezt követően az összes szakaszt egyenként felolvasták, amelyeket elfogadtak. Álljunk meg a 14. szakasznál! *Paiss Andor* jegyző olvasta e szakaszt, amire *Simay Gergely* így reagált: „Ez azon szakasz, melyet bátor voltam a t. ház figyelmébe ajánlani, midőn az imént módosítványomat előterjesztettem. Módosítványom sokkal egyszerűbb, sokkal inkább a törvényben gyökerezik, semhogy indokolnom kellene. Egyenesen folyik a 48-i törvényeknek magyarországi XX. és erdélyi IX. cikkéből, és a különböző szertartású egyházak jogegyenlőségéből. Ha tehát ezen törvényjavaslatban is kifejezett törvénynek eleget akarunk termi, ezen módosítvány minden esetre a szövegbe felvevendő (helyeslés).” *Paiss* jegyző tovább olvasta *Simay* módosítványát: „Ezen szakasz 8-ik sorában ezen szó után: „görög” iktatandók ezen szavak: „és örmény” (helyeslés).” Gajzágó Salamon elnök ezek után feltette a kérdést: „Elfogadja a t. ház ezen szakaszt *Simay Gergely* módosítványával? (Elfogadjuk!)” Elfogadtattott.

A képviselőház CCCXXX. országos ülésén 1868. december 2-án az előző napi levezető elnökökkel szintén több napirendi pontot tárgyalt.

Gajzágó Salamon elnöklete alatt történt meg az erdélyi unió részletes szabályozásáról szóló törvényjavaslat végleges megszavazása. A kormány részéről *gróf Andrássy Gyula* miniszterelnök, *Lónyai Menyhért*, később *Gorove István* és báró *Wenckheim Béla* miniszterek vettek részt.

(folytatjuk)

Mikor született Gajzágó Salamon?

Amikor Gajzágó Salamon 1898. március 9-én örökre lehunyta szemét, magyar közéleti szereplőknél csak kivételesen adódó harmonikus, magasra ívelő életpálya ért véget. Szorgalmas jogi, gazdasági és irodalmi önműveléssel és igényes szellemi alkotómunkával eltöltött élete sok tekintetben jelképezi a feudális kötöttségekből lépcsőről-lépcsőre, hol békésen, hol véres harcok árán szabaduló, modern, polgári Magyarország fejlődését. Találónan írta a Szabadelvű párt napilapja a *Nemzet* 1892. szeptember 27-i számában megjelent, a nyugalomba vonuló Gajzágó Salamont méltató cikkében: „Bizonyos, hogy az egyéni jeles